

LEBENDIGE EISZEIT: KLIMA UND TIERWELT IM WANDEL

Wighart von Koenigswald

**Wissenschaftliche Buchgesellschaft/Primus
Verlag, Darmstadt**

2e herziene editie

Jaar van uitgave: 2010

Hardcover, 190 pagina's

ISBN-13: 978-3896786913

Gedurende de winter van 1985 ontsnapte er in Frankfurt een nijlpaard uit een circus. Het dier wandelde door de met sneeuw bedekte straten van de stad, om uiteindelijk een bad te nemen in de rivier de Main. Bij het circus was men van het voorval niet onder de indruk, want men wist wel dat het nijlpaard zich zijn vaste baadmoment niet liet ontnemen. In Engelse dierentuinen doen nijlpaarden hetzelfde in de winter; niet een warme stal, maar een buitenbad beschermt tegen de koude wind.

Wat deze anekdote interessant maakt, is dat hij de vraag oproept naar de relatie tussen het voorkomen – in een bepaalde tijd en regio – van een diersoort en de klimaatomstandigheden aldaar. Bij nijlpaarden denken we aan tropische of subtropische omstandigheden. Het lijkt echter aannemelijker dat het huidige verspreidingsgebied van het nijlpaard niet door het klimaat, maar door andere factoren bepaald is.

De relatie tussen het voorkomen van diersoorten en de klimaatomstandigheden vormt de rode draad door *Lebendige Eiszeit*, waarin Wighart von Koenigswald de fauna en faunaveranderingen in Midden-Europa gedurende (grotweg) de laatste 150.000 jaar beschrijft. Het boek is in drieën opgedeeld (de appendices – o.a. een vindplaatsenlijst, literatuurlijst en register niet meegerekend).

Het middelste en grootste deel van het boek (bijna 100 van de 190 pagina's) is gewijd aan 'portretten' van de meest voorkomende zoogdieren. Alle bekende grote zoogdieren uit het laat-Pleistoceen worden geportretteerd. Kleine(re) zoogdieren (o.a. hazen, stekeelvarkens, marmotten, woelmuizen en mollen) worden niet vergeten. Telkens wordt het voorkomen in Midden-Europa besproken aan de hand van de belangrijkste fossielvindplaatsen en

door mensen gemaakte afbeeldingen. De hoofdstukken zijn niet allemaal even uitgebreid; bij het ene dier lezen we meer over gedrag, anatomie, of historische vondsten dan het andere. Het boek is niet als determinatiegids bedoeld, maar de vele foto's kunnen soms toch behulpzaam zijn. De verschillende roofdierenkiezen en –kaken zijn bijvoorbeeld goed vertegenwoordigd. Jammer is alleen dat bij een enkele foto het maatstreepje vergeten is.

Dit middelste deel wordt voorafgegaan door een inleiding over de paleontologie en de bronnen van de klimaatgeschiedenis, en gevolgd door een beschrijving en duiding van de faunaveranderingen in het Laat-Pleistoceen en het 'grote uitsterven' aan het eind van de laatste ijstijd. Aan de hand van een eenvoudig model worden de faunaveranderingen uitgelegd: vanuit een oorsprongsgebied verspreiden diersoorten zich naar een kerngebied waar ze zich langdurig kunnen handhaven; wanneer de klimaatomstandigheden dit toestaan, breiden ze zich uit naar een tijdelijk verspreidingsgebied. Verslechteren de omstandigheden daar, dan leidt dit tot lokaal uitsterven; de soorten 'trekken zich terug' (maar dus niet letterlijk) op hun kerngebied. Midden-Europa was lange tijd een tijdelijk verspreidingsgebied, afwisselend voor een (relatief) warmteminnende fauna uit het Mediterrane gebied als voor een koudeminnende fauna uit Oost-Europa en Siberië. Een aantal soorten gedijde in beide klimaten. Met name de roofdieren waren minder klimaatgevoelig – zolang er maar genoeg prooidieren waren, reddten ze zich.

De vraag is waarom de 'mammoetfauna' na de laatste ijstijd uitsterft en zich ook niet meer weet te handhaven in haar kerngebied. Soms werd de mens als veroorzaker van dat uitsterven genoemd, maar Von Koenigswald maakt aannemelijk dat de invloed van de

Neanderthaler en de moderne mens, gegeven de omvang van hun populaties, niet doorslaggevend kan zijn geweest. Hoogstens hebben ze reeds ernstig verzwakte populaties lokaal de nekslag gegeven. Sowieso zal de mammoet nooit een belangrijk prooidier geweest zijn. Von Koenigswald waarschuwt steeds voor overinterpretatie van het bewijsmateriaal. Snijsporen op mammoetbotten hoeven niet op mammoetjacht te duiden. Het uitsterven van de mammoetfauna moet te maken hebben gehad met ecologische veranderingen in het kerngebied.

Deze voorzichtigheid en nuance is slechts één van de sterke punten van dit prachtig uitgegeven boek, dat zowel (beginnende) verzamelaars en geïnteresseerden (zoals ondergetekende) veel te bieden heeft als gevorderden en specialisten, aan wie het een overzicht van vindplaatsen en een uitgebreide, met name Duitstalige, literatuurlijst biedt. Het enige minpuntje – in mijn ogen – is de omslagillustratie. Niet alleen zegt de auteur zelf niet erg gelukkig te zijn met dit soort diorama's, we zien bovendien een sabeltandtijger, een reuzenluiaard en een gordeldier. Hoewel in Europa ook sabeltandtijgers voorkwamen, lijkt het erop dat deze afbeelding op Noord-Amerika slaat. Alle reden dus om het boek gauw open te slaan.

AUTEUR
ANDERS SCHINKEL